

על מקורות, השרה ואינסטגרם: מאני ורhole ועד ציון ברוק

צורי הובות של ציון ברוק הם העתקה או יצירה מקורית? ע"ד איל ברוק סוקר את התפתחות היצירה בעידן הפוט מודרני ואת היקפן הרואו של זכויות יוצרים בעידן הדיגיטלי.

מאת: ע"ד איל ברוק

לפני מספר ימים, התחללה מעין סערה אמנויות, כאשר מספר יצרים טענו כי צורים פרי מכחולו של הקומיקאי והאמן ציון ברוק אשר הושקו בתערוכה חגיגית, אינם מקוריים, וכי מדובר בהעתקה של עבודות באמנות של אותם יצרים, המתמחים ביצירת עבודות אמנות על בובות אספנות הנקראות "בלית'" (Blythe) – בובות פלסטיים אשר אוטם אמנים יצרים מהן דמיות יהודיות על ידי צביעה, הוספה פריטי אופנה ואף גילוף תוכי הפנים, אשר הועלו לעמודי האינסטגרם של אוטם יצרים. ברוק בתגובה טען כי מקורות ההשראה שלו היו בבותות רוסיות, יפניות וישראליות, אשר פורסמו גם באינסטגרם ובעולם התקשורות בכלל, אך הוסיף כי לכל אחת מהבובות הוא נתן אדפטציה אישית עציריה. טענות בדבר הפרת זכויות הועלו עוד בשנות ה-40 כנגד קומיקאי ידוע אחר, גראוץ' מרקס, על ידי אולפני "האחים ורנר" אשר דרשו ממנו להחליף את שם הסרטם של האחים מרקס "לילה בקזבלנקה" בשל הדימויו בשם סרט "קזבלנקה". لكن הגיב גראוץ' מרקס במכותב הבא:

"האחים ורנר היקרים,

הופתעתו לקבל היום בדואר מכתב אiom האסור עלי' לקרוא לסרטנו הבא "לילה בקזבלנקה" בטענה שהוואצטם לפני ארבע שנים סרט בשם דומה, בכיכובם של האMPI בוגארט וג'נרג'יד ברגמן. מתברר שיש יותר מדרך אחת לכבות עיר ולהחזיק בה כאלו הייתה שלך. לדוגמה, עד שהתחלנו לשחק את הסרטת הסרט זהה, לא היה לי מושג שהעיר קזבלנקה ש"יכת באופן בלעדיו לאחים ורנר.....

לומר את האמת, אני לא בטוח שאני מבין את הגישה שלכם. אפילו אם בכוונכם לשוב ולהזכיר את "קזבלנקה" דזוקה השנה, אני משוכנע ששוחר הקולנוע הממצוע יספק להבחן בעוד מועד בין אינגראיד ברגמן ובין הארפ...אתם טוענים שקזבלנקה ש"יכת لكم וכי אסור לאיש זולתכם להשתמש בשם זהה בלי רשותכם. מה בקשר ל"האחים ורנר"? האם גם השם הזה ש"יך לכם? נניח שיש לכם הזכות להשתמש בשם ורנר, אבל מה בקשר לאחים? מבחינה מסוימת, אנחנו היינו אחים הרבה לפניכם. אנחנו ערכנים סיבובי הופעות בשם "האחים מרקס" כאשר עוד לא ידעתם מה זה סרט... אלא שעניין זה מעלה לדין שאלות רציניות בדבר יצירה בעידן הפוט מודרני והיקפן הרואו של זכויות יוצרים בעידן הדיגיטלי.

מטרת דיני זכויות היוצרים הינה לתמוך את היצירה ואת יצירה על מנת להרבות ולגון את עולם הביטויים. لكن, העתקה של יצירה מגנתה בזכויות יוצרים, מהוות הפרה של זכויות היוצר, והיא עשויה לזכות את היוצר במגוון סעדים. יסוד מרכזי של דיני זכויות היוצרים הינו דרישת המקוריות, אשר הוגדרה בפסקה כ"לב ליבו של חוק זכות יוצרים". עיקר הדרישה הינה כי היצירה לא העתקה מאחר, וכי מקורהiami שטוען להיות יצירה. במובן זה, דיני זכויות היוצרים שונים מдинי הפטנטים למשל, ואין מהווים זכות מונופוליסטית. כך למשל, ככל שני יצרים יצרו יצירה זהה, מבלתי שהיא בינהם קשור, או אפשרות גישה, הרי שהיצירה של כל אחד מהם תזכה להגנת

עד איל ברוק

ההוגן מבקש לאזן בין הזכויות המקונות לזכות דיני זכויות היוצרים, לבין הזכות החוקתית של חופש הביטוי. כך למשל, קובע החוק כי שימוש הוגן ביצירה מותר למטרות כגון אלה: ביקורת, סקירה, דיווח עיתונאי הבאתי מובאות או הוראה ובוחנה על ידי מוסד חינוך, כאשר בית המשפט בוחן שיקולים שונים בבואה להכריע האם אכן מדובר בשימוש ההוגן. כל זה, מאפשר התפתחותם של אסכולות וזרמים באמנות ובתחומי יצירה נוספים. צמיחת אסכולות אמנותיות שונות, דוגמת אימפרסיוניזם, קובייזם וסראליזם התפתחו תוך שימוש ברעיונות של אסכולות קודמות. דומה לך, בתחום המוסיקה, סגנונות מוסיקליים שונים, לרבות ג'אז ובלוז, נשבוגים על הליך של חיקוי ו"שאללה" מיצירות אחרות. בית המשפט העליון (השופט שלמה לוין) קבע בפרשת הרש��ו נ' אעורבו עד לשנת

המשפט. מאידך, על החוק ליצור איזונים בין הזכויות הציבוריות ליצירתו ביצירתו לבן האינטרס הציבורי המאפשר מרחב יצירה רחב ככל שניתן עבור יצירויות עתידיים. זהו ביטוי לרענון הקידמה או מטפורת "רומן הרשות" של רונלד דבוקין, שכן כדי עיצירה אינה מתבצעת בחיל ריק וכל יוצר מתבסס במידה מסוימת על יצירות של קודמים. כך למשל, דמות יצירains מגנה על מגנה, חוק זכות יצירains קובע את הגנת השימוש ההוגן, הנובעת מההכרה כי לעתים, עליו להשתמש לא רק ברעיונות קודמים, אלא אף בביטויים קיימים. השימוש

ההוגן מבקש לאזן בין הזכויות המקונות

(סימפואל), אשר פירושה שימוש בקטע של הקלטה או יצרה קיימת בתוך הקלטה חדשה, על פי רוב תוך הענקת משמעות חדשה. שימוש בהליך זה תרם לצירתן של יצירות מוסיקליות מסווג חדש. שימוש בדגימות הפרק לרווח ושימוש כמרקיב אינטגרלי בז'אנר ההיפ הופ אשר צמח בשנות השמונים, ואשר התאפיין בשימוש חוזר בדגימות חלק מהלך הייצור, ואולם כיום השימוש בדגימות מהוות חלק אינטגרלי עבור סגנונות מוזיקליים מגוונים. מעבר לאפשרות הטכנית לשלב מקטעים מצירות קודמות, הרי שאמנים יוצרים שונים, התיחסו לשימוש בסמפלר ככלי נגינה חדש. כך למשל RZA, חבר ההרכב ו-טאנג קלאן, מתאר את הסמפלר כ-*Painter's Palette* - "clromer ככלי המאפשר לערבב וליצור מיקס של צבעים וטקסטורות קוליות, במקום "מכונת הזירוקס" שבה חלקים ממשמעתיים ומזהויים של תקליטים קיימים משמשים כבסיס לייצור חדשה, ולעתים תכופות כקשר תרבותי מסוים; והמוסיקאי Chuck D מלחת הרופח הידועה "פאלליק אנמי", משתמש בכך כדי ליצור קולאז'.

יש לציין כי קולאז'ים מסווג זה הופכים לרוחניים יותר ויותר, ולדרך שבה אנשים יוצרים כיום מתקשרים בחברה בת זמננו. יתרה מזו, תרבויות הרמיקס מתרחבות והיא מהוות צורת הבעה הנוצרת כיום מעורבב צלילים על אינטראקצייתם, וידאו על טקסט, טקסט על צלילים או כל שילוב של אלה על מנת ליצור יצירה חדשה. ג'יימס בולי, אשר טבע את המונח *Cultural environmentalism*, עמד על כך שיצירות מסווג אמנות נטילה (APPROPRIATION ART), לצד מוסיקה מסווג רוף, העשוה תכופות שימוש בדגימות מתוך יצירות קודמות, כמו גם הטכנולוגיה הדיגיטלית - אפורה לאנשים "רגלים" להפוך לחלק מהתהליך הייצורתי, ולטוע מחיים של "צרכן", אל עבר חיים שביהם יכול כל אחד ליצור משהו חדש.

נדמה כי בתיה המשפט התקשו בעבר להבין את מהות הייצור הפופולרי בישראל, בשנת 1993 פסק בית המשפט העליון בפסק דין מנהה בסוגית השימוש ההוגן, כי השימוש שעשה דודו גבע בדמונו של دونלד דאק, שאצל גבע היפה ל"mobie Dak" (בצירוף של כובע טമבל, על מנת להעניק לה צבעון ישראלי), מפרה את זכויות היוצרים של חברות דיסני. נסאלת השאלה האם בית המשפט מבין תרבות פופולרית מודרנית המתבססת על ציטוט ודיאלוג תרבותי.

עו"ד אביגדור פולדמן אשר יציג את דודו גבע תiar בעבר בבלוג שלו "שירת מקומית" את ניסיונו להסביר לביהם"ש תרבות זו: "...ניסיתי בעזרת חוות דעת של מנהם פרי חוקר הספרות ויזואה בן פורת ראש המכון לפואטיקה וסמיוטיקה במכון פורטר, להסביר לשופטים מה היא אמנות פופולרית, מהו ציטוט, מהו ריפורט, מה הם איקונים תרבותיים המשויכים למרחב התרבותי, אמרתני אנדי וורholes, אמרתני סינדי שרמן, אמרתני פופ ארט... והשופטים אמרו. בהההה...".

נדמה כי עם התפתחות הטכנולוגיה, הפופולריות של תרבויות הרמיקס והיגיון במספר של יצירות טרנספורמיות, ידרשו בתיה המשפט תכופות יותר לחוות את דעתם ביחס לשאלת כיצד ראוי להattaים את דיני זכויות היוצרים לסוג יצירות זה, והאם נדרשת המשגה שונה של תהיליך יצירה שכזה, בין היתר, הויאל ודינן זכויות היוצרים לא מעובדים רק על ידי הקונספט של היוצר אלא הם כוח חשוב בעיצוב מושג ה"מחברות" והם מושרטים קווים גבויים סביב צורות ראיות של יצירה תרבותית.

איך קשור מקורות לאיוריו של ציון ברוק?
ambil להתייחס ספציפית לפרטי המקירה הנדון, הרי שיש מספר אפשרויות. שימוש ביצירה מוגנת ללא הרשות בעל זכויות היוצרים, עלולה להוות הפרת זכויות יוצרים. אבל ככל שיוצר כלשהו הוסיף לתמונות קיימות אלמנטים מסוימים המօספים לצירום ערך או אמרה כלשהי משלו, הרי שיתיקן שמדובר ביצירה טרנספורמטיבית ובשימוש הוגן.
עו"ד איל ברוק עוסק בתחום הקניין הרוחני. **עו"ד ברוק** הוא דוקטורנט בתחום זכויות יוצרים בעiden הדיגיטלי.

אין במודע שבמאמר או בכל חלק ממנו כדי להיות "יעץ משפט" או "יעוץ אחר או המלצה או חוות דעת מכל סוג שהוא. המחברים/*ProGuides* או אחר *TheMarker* אינם נשאים באחריות כלשהי בכל הקשור למאמר, תוכנו, נסיבותו, אמינותו, דיווקו, שלמותו,

1981 כי: "...בhbיבט רחב אין שום דבר מקורי, אלא כל המזאה או 'רעיון' הם פיתוח של המזאה או 'רעיון' קודמים; השאלה בכל מקרה היא, אם בפועל הוסיף פלוני משהו מקורי משלו ל'רעיון' או ל"יישום' קודם... או שהוא העתיק בדרך מושוויה מה שעשה אחר, ביל' שבפועל הוא יצר משהו מקורי משלו...".

אלא שהשאלה אינה עובר קו הגבול בין שימוש לגיטימי במאג'ר התרבות לצרכי דיאלוג ושיח לבין העתקה שאינה לגיטימית, הינה מהשאלות הקשות בעידן הדיגיטלי והפוסט מודרני.

אחת השאלות המרכזיות אשר בית המשפט בוחן בבואו להחלטת האם מדובר בשימוש הוגן, היא השאלה האם השימוש שנעשה הינו שימוש "טרנספורמטיבי", מבון זה שהוא עושה שימוש ביצירה המקורית על מנת ליצור טרנספורמציה ולהוסיף ביטוי חדש שלא היה קיים קודם לכן, בעל מסגר או תכליות השונים מאשר של היצירה המקורית. פרודיה למשל הינה דוגמא לשימוש טרנספורמטיבי, בהוסיפה לה ביטוי חדש. ראוי לציין בהקשר זה כי עידן ה Web2.0 - הפך את המשtamש הפסיבי למפיק פעיל של תוכן ולמצב חווית משתמש אולטימטיבית. הרשת הופכת את תהליך היצירה לסבירה עשרה ואידיאלית לפעולות חברתיות המספקת ליווצרים דרך חדשה להבעה עצמית ולמעורבות (engagement). הליך היצירה החדש של היוצר המרשות מאפשר צורה של ביטוי עצמי, מרחיב לשיטוף ויצירת אינטראקטיבית, מוקם לתקשרות עם הקהילה כדי יכולת לצבור פופולריות עצומה, והוא געשה פעמים רבות תוך שימוש ביצירות קיימות. פיקסו אמר פעם: "אמן טוב מעתיק. אמן מעולה גונב". אלא שמלומדי משפט שונים טוענו כי ההנחות המסורתיות והרווחות כו"ם של דיני זכויות היוצרים, מנחות דיכוטומיה בין העתקה יצירתיות, וכי שאליה היא במהותה אינה אתית ליצירתיות ולהדשות וכי יצירות היציאות להגנה תמיד נוצרות באופן עצמאי. לשיטתם, הנחות אלה מסרבות להכיר בשימוש בחומרים קיימים לצורך פיתוח יצירות חדשות העשוות לתרום ליצירתיות. כך למשל, פרופ' Arewa Umada בהרבה על השימוש שנעשה ביצירות קיימות במסגרת תרבות הריף הופ, לצד צורות נוספות של יצירות פוסטמודרניות, יצירות מסווג לקיחה (appropriative) מעצם טبعן, והדגימה כי תרבות ההיפ הופ הראתה כי קיימן ערך אמנומי מובהק בשילוב יצירה קיימת ביצירה חדשה.

יש לציין כי הקונספט של רkontekstualיזציה אינו חדש והוא הופיע עוד עם עבדותיהם של חלוצות של מרסל דושאן (1917) The Urinal และ קולולד' של Kurt Schwitters (1918). בעבודות אמניות אלה הקונטקט הינו מרכז: המשמעות של חוץ איקוני משתנה על בסיס הסמכות שלו לחוץ. המשמעות היא קונטקטואלית, במקום אבסולוטית, יכול להתקיים סימולטנית ברמות אחדות.

במקרים רבים, יצירות של אמניות פועלות מודרנית וצורות תוך שימוש (לעתים מוגן)

ביצירות קודמות, בתוספת מניפולציה קטנה: כך לדוגמא אנדי ווירול העתיק צירויות טיפיות של מרקיע קמפל, תוך שהഗדייל אותן, העביר אותן מהתלת מיד לעמד וחותם את שמו על היצירה. בכך, ביקש ווירול לצקת תוכן ומשמעות חדשים ליצירה המקורית: קופסאות המרק יציגו את תופעת האוכל המהיר ואת הנטייה האמריקאית לאינסננט ולהתייעלות. בדומה לכך, האמן היידוע ג'ף קוונס נהוג לפסל פסל' ענק, המבוססים על צלומים שציילמו יוצרים אחרים, מבלי לקבל את הסכמתם. באחד המקרים פיסל פסל המבוסס על גליהה שהראתה זוג מחזיק בשרשראת של גורי כלבים שrank נולדו, והציג אותו במסגרת תערוכה שקרה לה "תערוכת הבנאליות", ובכך ביקש לייצור משמעות חדשה, אך בימה"ש קבוע כי המדבר בהפרצת זכות יוצרים. לעומת זאת, בפרש Blanch V. Koons בית המשפטקבע כי שימוש שעשה האמן ג'ף קוונס בחלק מהתמנונות מגזין אופנה בקולאז' / תמונה, מהוות "שימוש הוגן", הוואיל וקונס התכוון לתוך משמעות חדשה לקהיל. בדומה, השפט שצייר הציר מרסל דושאן על העתק של יצירת המונה ליזה יציר טרנספורמציה בהופכו את המונה ליזה לאגבר. אגב, גם בהקשר הספציפי של שימוש בובבות, ביהם"ש באירה" בקבע בעבר כי שימוש בדמותה של הבובה ברבי (Barbie) מהוות שימוש באלמנט אינטגרלי לשפה התרבותית ועל כן מהוות הוא שימוש הוגן. בדומה לכך, גם בתחום המוזיקה, התפתחו סגנונות מוסיקליים העושים שימוש בדגימה

תאימותו, עדכנותו, משמעויותיו והשלכותיו. האחוריות בעשיית שימוש במאמר או בכל חלק ממנו היא על המשתמש בלבד ועלוי לקבל עזה מקצועית מעורך דין לפני נקיטת כל פעולה המסתמכת על הנאמר במאמר. המאמר נמסר ל-ProGuides על ידי עורכי הדין /או משרדיהם לשם הכללתו באתר, ו/או אחר TheMarker אינם אחראים בשום דרך כלפי כל אדם /או גוף בכל דבר שהוא הקשור למאמר.